

НЕОКЛАСИЧЕСКИЯТ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗЪМ В ИКОНОМИЧЕСКАТА МИСЪЛ – ЕДНА БЪЛГАРСКА ТРАДИЦИЯ

Проф.д.ик.н. Методи Кънев
Катедра “Обща теория на икономиката”
Стопанска академия “Д. А. Ценов” – Свищов

Резюме:

Съвременната икономическа теория е белязана от две противоположни тенденции: към методологическо противопоставяне и към търсене на методологическо сближаване. В статията се подчертава евристичността на тенденцията към постигане на методологически синтез, какъвто е опитът да се съгласуват принципите на класицизма и институционализма. Творчеството на Ив. Богоров, Г. Данаилов и Т. Владигеров доказва не само, че това е възможно, но и че е една отдавнашна българска традиция.

Ключови думи: Богоров, Данаилов, методология, синтез, класицизъм, институционализъм, органичен подход

JEL: B3, B4

Научното мислене трябва да се придържа към фактите. Но не започва с фактите. Предпоставено е от светогледно-методологическите ни позиции. От тях зависят: постановката на проблемите, тълкуването на фактите, разкриването на връзките, извеждането на последиците. Така е особено в периоди на радикални промени в обществото и икономиката, изтласкващи на преден план значението на теоретико-методологическите подходи.

Точно такава е сега ситуацията в теорията на икономиката – белязана е, от една страна, от продължаваща диференциация и методологически противопоставения, а от друга – от тенденция към търсене на общи проблемни полета и интегрирана методология. В историографията на икономическата мисъл обикновено се акцентира върху продължаващата диференциация и методологическите конфликти. Целта ни е да подчертаем евристичността на тенденцията към търсене на методологически синтез в теорията на икономиката, най-ярката проява на което (след т.нар. кейнсианско-неокласически синтез) са опитите за интегриране на неокласическата с институционалната парадигма. В това отношение е налице известна традиция в българската икономическа мисъл. Целта ни е да покажем ценността на тази традиция. Добре е да държим сметка за тенденциите в теоретичната икономика в света, което не означава, че трябва да се пренебрегват (както е обичайно у нас) собствените ни теоретични постижения. Добър пример за това е творчеството на трима изявени и влиятелни наши учени – д-р Иван Богоров (1818-1892) и професорите Георги Данаилов (1872-1939) и Тодор Владигеров (1898-1967), творили в различни епохи, но опитвали се – далеч преди други икономисти – да съвместят либерално-класическия с институционалния подход към икономиката. Вероятната причина е че и тримата, учили или и работили в Русия, Германия и Франция, са били повлияни едновременно от либерално-класическата и от историко-институционалната икономическа мисъл.

I

В съвременната теоретична икономика съществуват както дълбок идейно-методологически конфликт, така и сериозни опити за търсене на общи полета за изследване и евентуално за идейно и методологическо сближаване и дори синтез. Още през XIX в. се

формират две противоположни направления в икономическата мисъл: абстрактно-логическо (либерално-класическо) и опозиционно на него историко-социологическо (институционално) направление. Те остават валидни и днес: първото – като чиста икономическа теория, предлагаща формализирани аналитични модели на функционирането на икономиката без институциите; второто – акцентиращо върху институциите като фактор не само за функционирането на икономиката, но и за социалната промяна изобщо.

В рамките на абстрактно-логическото направление, наричано *mainstream* (главен поток) на икономическата мисъл, от 70-те г. на ХХ в. насам конфликтират помежду си:

- **неоконсервативното течение** (на монетаризма, на икономиката на предлагането, на теорията на рационалните очаквания), не съвсем точно наричано “Вашингтонски консенсус”;

- **кейнсианското контранастъпление** като опит за обогатяване на “кейнсианско-неокласическия синтез” на Хикс – Хансен – Самуелсън – Клайн с теорията за неравновесието и за несъвършената информация;

- **неолибералната реакция** на германския и френския социал-либерализъм, на неовстрийската школа и на американския неокласически институционализъм, насочена едновременно срещу консерватизма и срещу тоталитарната идеология.

Както и по-рано, контра версия на всички идейни течения от абстрактно-логическото направление са съвременните историко-социологически (неоинституционални) теории за икономиката. Те се коренят в немския историцизъм и холизъм, във френския социологически позитивизъм, в американския институционализъм, в руския “легален марксизъм”. В противовес на класицизма и неокласицизма налагат принципите на емпиризма, холизма,

интервенционизма, социологизма и еволюционизма. Акцентират върху такива фактори на общественото и икономическо развитие, като националните традиции, морала, правото, религията, държавата и пр. с претенцията да се освободи теоретичната икономика от Нютоновия механицизъм и да се наложи интердисциплинарния подход. Пертурбациите в света в края на ХХ в. засилиха влиянието на това направление в икономическата мисъл, включително в Централна и Източна Европа, но заедно с това породиха нови диференциации в него: от една страна – за преобразуване от позициите на институционализма на неокласическото учение в една нова - еволюционна икономическа теория¹, а от друга – обратно – за преосмисляне на институционализма от позициите на мейнстрийма с оглед на формирането на един нов – неокласически институционализъм, доказващ, че неокласическият функционален модел на икономиката може да бъде евристичен на микро- и макрониво само като интегрира в себе си институционалните условия.² И в двата случая обаче икономиката се интерпретира не като абстрактна базисна структура, детерминираща социалните отношения и институции като нейна надстройка, а като многофакторно обусловен институционален комплекс, интегрална част на целия социум.

Търсенето на синтез между икономическите философии на неокласицизма и неоинституционализма има обективни предпоставки: явната еволюция на системата на икономиката и появата на нови нейни структурни елементи; разминаването между парадигми и реалности и произтичащата отгук несъстоятелност на прогнозите; наложителното допълване на пазарните механизми с извънпазарен контрол и със

¹ Вж. Эволюционная экономика и “мейнстрийм”. Доклады и выступления Москва. Наука, 2000; Н е л с о н, Р., С. Дж. Уинтер. Эволюционная теория экономических изменений. Пер. С англ., М., Дело, 2002; Х о д ж с о н, Дж. Экономическая теория и институты. Пер. С англ., М., Дело, 2003;

² Вж. Н о р т, Д. Институции, институционална промяна и икономически резултати, пр. от англ., С., Л и К, 2000; М а е в с к и й, Вл. Введение в эволюционную макроэкономику. М., 1997

стратегически насочващата роля на държавата. Този синтез предполага още: яснота по отношение на структурите, нивата и механизмите, времевите и пространствените характеристики на икономиката; разграничаването на несъвместимите, допълващите се и поддаващите се на синтез подходи и теоретични постановки; на тази основа – търсене на общ възглед за обхвата, структурата, йерархичността, функционирането и развитието на икономиката с надеждата за по-голяма инструментална способност, правдоподобност, кумулативност и комуникативност на теоретичната икономика.

Фактически прояви на теоретико-методологически синтез отдавна са налице: кейнсианско-неокласическият синтез на Хикс-Хансен-Самуелсън-Клайн; инструменталният синтез на Фридман; опитите за извеждане на макроикономическата теория от традиционната микроикономика, в т.ч. прилагането на икономически подход при обяснението на неикономически явления или – обратно – за преосмисляне на микроикономическата проблематика от позициите на кейнсианската макроикономика, в т.ч. теорията на Клауър за неравновесието, на Фелпс за несъвършената информация, на Стиглиц за “пост-Вашингтонския консенсус” и др. Най-успешният опит за теоретико-методологически синтез обаче са еволюционната теория за икономиката от позициите на институционализма и т.нар. нова институционална теория от гл.т. на неокласицизма (неокласическият институционализъм).

Неокласическият институционализъм е сравнително ново идейно течение на границата между неокласицизма и неоинституционализма. Концептуално то се опира на неокласицизма – използва неговата понятийна система и неговите метаикономически принципи.³ В

³ Вж. Pribram, K. Les fondements de la pensee economique. Tr. de langlais. Paris, Economica, 1983. Appendice B et C, p. 615-638.

съдържателно отношение обаче се акцентира на това, че: (1) икономиката е повече от пазарна, (има и непазарни структурни елементи) и трябва да се разглежда като процес, в еволюция; (2) има не само вътрешни, а и неикономически причинни сили; наред с действията на индивидите и с технологиите, значение имат и институциите – формални и неформални правила, норми и процедури, в чиито рамки протичат процесите и действуват индивидите, правейки своя избор между различни технологични алтернативи; важни детерминанти на икономическите събития са властта, борбата за права и контрол, социалните изменения, степента на социален контрол и пр., в резултат на което икономиката изпъква като институционален комплекс, а не като абстрактен пазарен механизъм; (3) за разлика от априорния и формализиран дедуктивизъм на неокласицизма, се търси единство на методологическия индивидуализъм и колективизъм, на дедуктивизма и индуктивизма, на частния и публичния интерес, на позитивизма и нормативизма, на кумулативността и отвореността на процесите с тяхната каузалност. Акцентира се върху: намирането на икономизиращ знаменател на икономическите и неикономическите структурни елементи (теорията за транзакционните разходи); взаимодействието на частния (теорията за собствените права) и публичния сектор (теорията за общественния избор); контрактния подход (концепцията за договорния характер на отношенията); икономическия подход към извънпазарните дейности (икономическата теория на правото, на бюрокрацията, на престъпността и пр.⁴

В резултат се разширява обхватът на икономическия анализ и едновременно се “икономизират” социалните отношения и се социологизира (хуманизира) икономиката. За новия

⁴ Видни представители на неокласическия синтез са: Ф. Хайек, Дж. Бюкенан, Р. Коуз, Д. Норт, Р. Фогел (нобелисти от 1986, 1991 и 1993 г.), но също А. Алчян, Х. Демзец, Г. Тълок, Д. МакКлоски и др.

институционализъм стават обичайни такива неокласически понятия и принципи, като: редкостта на ресурсите, съчетаването на холизма с методологическия индивидуализъм, либерализмът, рационалността (максимизиращото поведение) на стопанските субекти и др. Наред обаче с редкостта на ресурсите и значението на технологиите се прибавя трето ограничение на икономическите променливи – институционалната структура. Освен това дейностите се оценяват не чрез съпоставка с идеални конструкции (например съвършената конкуренция или статичното равновесие), а в сравнение с практически алтернативи. Така чрез провокативната си (и спрямо неокласицизма, и по отношение на неоинституционализма) реинтерпретация на икономиката неокласическият институционализъм дава тласък за развитие както на теоретичната икономика като цяло, така и на нейни нови клонове.

Така се поставят методологическите въпроси на теоретичната икономика през последните десетилетия на XX в. Подобен опит за съчетаване на подходите у нас обаче намираме много по-рано. Пример е творчеството на Ив. Богоров, Г. Данаилов и Т. Владигеров.

II

Отправният пункт на Богоровата икономическа философия свидетелствува за връзката му с класицизма. Това е неговото схващане за “самотворността на живота”, пронизан от нужди, полезности и (с оглед на тях) – от “слободно надварване” на човешките дейности⁵ Обаче Богоров **иска да примири природните с нравствените закони, обективната необходимост със свободата и волята за действия, спонтанността на развитието с целенасочената организация.** Върху този двоят подход се основават икономическите му възгледи. Той

⁵ Вж. Статиите на Богоров “Ради зачало на живота” и “Извор печалба” в: Иван Богоров. И се започна с “Български орел”. Подбор на П. Тотев. Изд. Български писател, 1983, с. 391

познава икономическия класицизъм. Но преди да учи медицина в Париж, където чете и икономически трудове, следва химия в Лайпциг и е повлиян най-напред от “националната политико-икономическа система” на Фр. Лист. От него е възприел апелацията към народните традиции, идеята за националната държава, принципа на еволюционизма. В Саксония тогава (40-те г. на XIX в.) е господствал вече духът на либерализма, на индивидуалните свободи, на търговията и конкуренцията, на сдруженията. След пребиваването си в Париж става последовател на А. Смит и Ж.Б.Сей. От тях осъзнава определящата роля на икономическия фактор, ала не го противопоставя на уроците на Лист. “Естеството – казва Богоров – е дарило човека с лични интереси, чието преследване създава влога (капитала - МК), с който посрещаме всичките си потреби”⁶ Но основна ценност за Богоров е не личният, а националният интерес. Затова се отнася с упрек към сънародниците си, че **“секой се грижи за своята бъдност, без да помисля, че има една обща бъдност, от която се поражда неговата”**.⁷ В това съчетаване на личния с общия интерес, на частното с публичното благо, в движението между тези противоположности е целият Богоров. Богоровата оригиналност е не толкова в свързването на абстрактния класицизъм с практическите цели на българския народ. Тя е методологическа и е изразена в стремежа да обхване в единно методологическо начало надисторическия утилитарно-либерален подход на Смит и Сей с национално-историческия прагматизъм на Лист.

Богоров е разбирал добре що е реално богатство и богатство в стойностна форма. Говори за това, че само работата “наспаря

⁶ Богоров, Ив. Извор печалба. По подбора на П.Тотев, с. 198-199.

⁷ Пак там

богатство” и че е точката на зачеването на капитала.⁸ Прибавя четвърти фактор на производството – националната идентичност и човешките качества, придобити от науката, която вижда “стегнато свързана” с индустрията. Оценява растежа на богатството от гл.т. на натрупването на капитала, на пазарите, на развитието на комуникациите, на акционерното дело, на образованието. На тази основа Богоров скицира цялостен проект за стопанското ни и културно възраждане, за да догоним равнището на развитие на Европа, като заедно с това “държим здраво за езика и вярата си”. Наред с индивидуализма подчертава значението на единението на нацията. Ние – казва той – трябва да се съберем като народ под един покрив, в името на една идея – свободата и благоденствието на всички ни. Предупреждава работодателите да заплащат действителната цена на труда, за да не вредят на самите себе си, принуждавайки зле платените работници да поправят равновесието чрез лъжи, мързел и кражби. У нас – подчертава Богоров – мнозина нямат сносна работа”, но никой не се погрижи да намери на тях чловеци поминък, поради което тии бяха принудени да си оставят отечеството”.⁹ Към нерешения въпрос за социалния ред Богоров отнася и липсата на добро правораздаване. Според него “една от най-големите потреби за секоя държава, една от най-ярките намети (предпоставки – МК) за нейната бъдност е доброто нареждане на съдбите (съдилищата – МК). Те са храмовете на правдата; те отговарят и заякнуват осещаньето за правда”.¹⁰ Когато хората – казва той – загубят началата и мислите, които трябва да ги упътват и дадат воля на страстите си, “сетнината е нравственото

⁸ Богоров, Ив.Изобщо за наука, занаят и търговия. По подбора на П.Тотев, С. 158; Богоров, Ив. Извор богатство. По подбора на П.Тотев, с. 200

⁹ Богоров, Ив. Съдружество за направа на една фабрика. По-подробно на П.Тотев, с. 196

¹⁰ Богоров, Ив. Правдата е основника на царщината, с. 355

пропадане”.¹¹ Правосъдието трябва да доказва, че ни управляват хора, които знаят що е правда и закон.

Ярък родолюбец, радател на европеизма, и днес Богоров е жив свидетел и съдник на българската ни съдба. Защото е не просто епигон на велики икономисти, а широко скроен мислител-прагматик, застъпващ възгледи с далечен прицел. Неговите идеи са не само удивителни, а и озадачаващи, тъй като ни карат да мислим, защо той и днес е актуален.

III

Съзнателно или не, Богоровият философско-икономически дуализъм е отстояван от проф. Г. Данаилов. Творил половин век по-късно, и той израства под влияние едновременно на класическата школа и на новите – историко-социологически – начала на икономическата мисъл в Германия. Но както сам подчертава, предвид различните условия в З.Европа и у нас, разработва собствена теоретико-методологическа система, развивайки опита на Богоров за синтез на класицизма с историко-институционалните идеи, докато в същото време Т. Веблен, Дж. Комънс и др. ги противопоставят. Често подходът на Богоров – Данаилов е наричан еkleктичен (за монистите – ненаучен). Едва през 90-те г. на XX в. подобен подход е оценен като методологически плодотворен и донася на ред съвременни икономисти Нобелови награди.

За Данаилов социалният идеал е онова устройство на обществото, което дава най-широки възможности за развитие на човешката личност. През 30-те г. на XX в. авторитарните идеи – смятани за прогресивна кауза – завладяват умовете на много теоретици и политици. По този повод Г. Данаилов пророчески посочва, че няма нищо по-погрешно от това преднамерено да се създаде стопански

¹¹ Пак там, с. 354

монизъм и че то означава “нови стопански страдания, социални пречупвания, ново широко поле за криза”.¹²

Методологическите възгледи на Г.Данаилов могат да се резюмират в следните три пункта.

1. Той смята за еднакво полезни и логическия и емпиричния метод на изследване, но подчертава, че те са различно приложими в природните и в социалните науки. Според него стопанските явления – като природните – са подчинени на определен ред, намират се и се развиват в причинна или във функционална връзка, вземат формата на естествени закони.¹³ Но тук са от значение и човешката воля, както и множество други фактори, поради което “законите на стопанската дейност не са така строги и вечни, както в природата”. **Стопанската дейност и стопанските институции “са променливи и трябва да се изучават във връзка с място, време, култура, племенни особености”**.¹⁴ Г. Данаилов особено много изтъква значението на социалната и стопанската уредба като фактор за нормалното функциониране и развитие на икономиката и обществото.

2. Постановката за връзката между обективните икономически закони и човешката воля, между икономическите и неикономическите фактори е втората важна черта на Данаиловата методология. Той – по собствените му думи – се обляга на **“органическият подход”**. Чрез него търси теоретичен компромис между англосансонската икономическа интерпретация на обществото и френско-германската обществена интерпретация на икономиката. Подобно на класиците, Данаилов смята, че стопанската дейност във всичките ѝ елементи, форми, фактори и организация е в основата на социалния живот. Както

¹² Данаилов, Г. Основни начала на политическата икономия, I изд. 1906, II прераб. Изд. Пловдив 1934, с. 657-658

¹³ Пак там, с. 15

¹⁴ Пак там, с. 18

Богоров е на мнение, че стопанските нужди и ползи движат хората, но смята, че те са непонятни извън другите социални отношения и институции. Последните в единство с икономическите действия уреждат, поддържат и развиват “самотворността на живота”. Езикът, писмеността, религията, моралът и пр. – наравно с икономическите – са социалните сили, които свързват хората и правят предвидимо тяхното поведение, а обичаите и правото ги кристализират в търпими от обществото форми и граници. От икономическия строй израстват социалните структури, но в същия момент параметрите на икономиката носят печата на всички останали социални сили.¹⁵ Облягайки се на маркиз Кондорсе, Г. Данаилов смята, че съществува **закон за взаимната обусловеност и паралелизъм в развитието на материалния и духовния живот на обществото**. Те взаимно си влияят, прераждат и преминават един в друг и така осигуряват постъпателния и спираловиден път на цивилизационния прогрес.¹⁶ Икономическият подход, обоснован от класицизма, се налага от закона за оскъдността на ресурсите; органическият – осветен от философията на томизма и от Ренесанса – произтича от закона за взаимната свързаност на икономическите и социалните процеси; самата икономика – смята Данаилов – се управлява най-вече от закона за балансирането на жертвите (разходите) с резултатите (ползите).¹⁷

3. Г. Данаилов застъпва **институционално-историческото, еволюционно гледище** при икономическия анализ. Икономическата теория у него се превръща в теория за трансформацията на капитализма, както е това впоследствие в неоинституционалните теории на Шумпетер, Голбрайт, Хейлбронер и много други. В такава

¹⁵ Пак там, с. 12, 23

¹⁶ Данаилов, Г. Капиталът и духовният прогрес на човечеството. Годишник на ВТУ-Свищов, т. I, 1936-1937, с.с. 16,21,22,24.

¹⁷ Данаилов, Г. Основни начала..., с. 482.

светлина Данаилов разглежда отношенията между капитала и труда, едрия и дребния бизнес, частните и обществените интереси, пазарната самонагласа на икономиката и нуждата от икономическа политика и социален контрол.

Както се вижда, възгледите на Г. Данаилов носят Богоров дух, дух на единство на икономическия и етнокултурния свят на човека. В историческата еволюция те са едновременно и фактори, и последици един на друг. Както при Богоров, от творчеството на Г. Данаилов може да се изведе цялостна програма за стопанското развитие на България:

- гарантиране на моралните устои на обществото и издигане на духовността на народа ни;
- изграждане на модерна, разгъната инфраструктура;
- създаване на система от действени институции на законова основа;
- индустриализиране на икономиката в тясна връзка със земеделието, търговията и услугите;
- висока степен на капиталобразуване чрез развитие на акционерното и кредитното дело;
- умерен и селективен протекционизъм, съчетан със свободната търговия според издигането на производителността и конкурентноспособността на икономиката;
- Балканско сътрудничество;
- привличане на чуждестранни инвестиции;
- стратегически насочваща държавна стопанска политика.

Такъв е опитът на Г. Данаилов да съгласува принципите на либерално-икономическия класицизъм с еволюционната институционална теория за икономиката с идеал – европеизирана България. Обобщавайки ще кажа: идеите на Г. Данаилов не са просто ценно културно-историческо наследство; те са в главното русло на

развитие на съвременната икономическа и социална мисъл. След него проблемът за методологическия синтез е поставян от редица други икономисти, между които – Й. Шумпетер, Н. Кондратиев, Т. Владигеров. Всички те, като Г. Данаилов, търсят факторите на икономическия динамизъм едновременно в индивидите и тяхната свобода за действия, в технологиите и в институциите.

IV

В теоретичен план в повечето от трудовете си, особено до 1945 г.¹⁸, Т. Владигеров се стреми да реши един основен (онтологичен) въпрос – за историческия процес в икономиката, за неговите насоки и смисъл. Основното за Владигеров си остава въпросът за метода. “Колкото и да е вярно – пише той – че проблемите, а не методът правят науката, все пак методът е факторът, който осигурява постигането на крайната научна цел”.¹⁹

1. За Владигеров изходно методологическо положение е както разграничаването, така и установяването на **връзка между надисторическите (общовалидните) и историческите (специфичните) категории**. Това е важно доколкото у класиците, а и от Австрийската школа на преден план са изведени универсалните характеристики на икономиката, докато у Маркс и при институционалистите ударението е поставено върху специфично-историческите характеристики. Според Владигеров общите категории стоят “извън всяка стопанска система” и не са свързани “с никакъв конкретен стопански ред”, ала важат за всяко стопанство и за всеки ред – например потребностите, потреблението, производството, разходите, оскъдността на ресурсите и пр. За разлика от тях конкретно-историческите понятия изразяват спецификата на даден стопански ред.

¹⁸ След 1945 г. Т. Владигеров, по понятни причини и както всички други у нас, възприе диалектико-материалистическото гледище.

¹⁹ Владигеров, Т. Аграрни отношения в България. Свищов, 1942, с. 24

Днес може да се приеме за установено, че първите предполагат цивилизационен, а вторите – формационен подход. В едните е дадена непрекъснатостта на историческия процес, а в другите – реализацията му според мястото и времето.

2. Понеже икономистите-неокласици надценяват **микроикономическия** подход, а кейнсианците – **макроикономическия**, Владигеров доказва, че е вредно противопоставянето им и че е важно **тяхното съчетаване**. За него понятието “икономия” надхвърля частностопанското (микроикономическото) гледище и включва в себе си и народностопанската (макроикономическата) проблематика.²⁰ Ето защо, според Владигеров, само синтезът на двете гледища – микро- и макроикономическото – прави анализа адекватен на реалността, каквато е малко по-късно издигнатата теза за “кейнсианско неокласическия синтез”. Вече може да се смята за установено, че пренебрегването на макроподхода води до подценяване значението на икономическия “климат”, на неговия синергичен ефект, докато – обратно – пренебрегването на микроподхода лишава икономическия анализ от неговите истински основи.

3. Икономистите – неокласици изучават, общо взето, само **“вътрешните фактори”** на икономическото развитие. Институционалистите – обратно – акцентират на **“външните фактори”** – населението, територията, държавата, морала, правото и пр. Първите надценяват утилитарно-индивидуалистичния подход, изтъквайки влиянието на икономиката върху обществото, а вторите – холистичния, органически подход доколкото държат само на въздействието на типа на цялото (общество) върху частта

²⁰ Владигеров, Т. Предпоставки и мероприятия за организацията на аграрния пазар. Свищов, 1944, с. 7-8

(икономиката). Т.Владигеров цени органическия подход и включва в анализа влиянието на “външните фактори”. Подобно на институционалистите отнася икономическата среда към елементите на икономическата система. Но като икономистите-класици, особено К.Маркс, постоянно подчертава задачата да се отчитат изискванията на “действащите в живота икономически закони, които обуславят неговите прояви в една или друга насока”.²¹

4. Т. Владигеров се обявява и за синтез на генетичния с телеологическия подход – разкъсвани и противопоставяни от различните школи. Генетичният подход, използван от класиците, предполага **схващане на стопанското развитие като преодоляване на текущото състояние.** Предполага се, че се осъществява спонтанно под влияние на сили, които причинно-следствено го насочват. Телеологическият (целевият) подход, обратно, има за начален момент някаква дългосрочна обща задача на обществото. В случая, смята Владигеров, целеполагането би следвало обаче да не е априорно, а да е извлечено от изискванията на действителността. В синтез двата подхода стават един на друг помощни инструменти, благодарение на което се постига и генетично обусловено, естествено развитие, и стратегически целево преустройство на обществото и икономиката. На практика това означава съчетаване на обективния фактор на развитието (спонтанността на процесите) със субективния фактор (политиката). Както е известно, тази теза на микроравнище не предизвиква никакви възражения, доколкото свободната икономическа дейност предполага фирмено планиране и ограничаващи правила и норми. Но на макрониво е спорна от гл.т. на ефективността (транзакционните разходи) на макровъздействията върху функционирането на икономиката. Владигеров обаче е наясно, че в крайна сметка

²¹ Владигеров, Т. Аграрни отношения..., с. 13

спонтанният фактор е по-силен от политиката, че обективните закони “са тези, които в края на краищата определят нейните насоки ... даже тогава, когато ... политиката заема доминиращо положение”.²²

5. Подобно на Дж. Ст. Мил, Т. Владигеров синтезира **позитивния с нормативния подход** в икономическата наука. Както икономистите-класици и неокласици препоръчва “да се следва това, което е”, но подобно на институционалистите настоява “да се покаже това, което трябва да бъде с оглед на определена цел”.²³ Очевидно е, че не е достатъчно теорията да обяснява “как е”, а е нужно и да каже “как то трябва да бъде”, за да се провежда на научни основи една или друга политика.

Такова съдържание влага Т. Владигеров в разбирането си за синтез на класицизма и неокласицизма с институционализма. Във всички случаи той е убеден, че винаги трябва да важи постулатът: “Гдето няма свобода, няма и инициатива. А гдето няма инициатива, няма прогрес”.²⁴ Реализацията на този основен принцип не е възможна без подходящи поддържащи институции, които да ни предпазват, от една страна, от анархия, а от друга – от диктатура.

*

* *

И така ясно е, че неокласическият институционализъм е неокласицизъм, който включва игнорирания по-рано институционален фактор. По този начин разширява и модифицира в положителна насока ортодоксалния теоретичен модел на функционирането на икономиката, правейки възможно обяснението и на социално-икономическата промяна.

²² Владигеров, Т. Европейската икономическа общност. Изменения в капитализма – теория и практика. С., БАН, 1967, с. 31

²³ Владигеров, Т. Аграрни отношения ..., с. 14

²⁴ Владигеров, Т. Политическата икономия вчера и днес. Свищов, 1944, с. 15

Институциите като правила и норми на играта, насърчаващи или ограничаващи я с оглед на всеобща полза:

- влияят непосредствено върху поведението на икономическите агенти, вследствие на което от институционалния ред зависят в голяма степен икономическите резултати;

- формират типа на икономическата и социалната среда, достъпа до информация и пр. По този начин влияят върху икономическите решения както във функционален аспект /върху максимизиращото поведение на фирмите и домакинствата/, така и в социално-психологически аспект /върху социалните настроения – доверие, справедливост, комуникативност, очаквания и пр./;

- позволяват да се вземат предвид в неокласическия анализ транзакционните разходи и по този начин да се установява пълната социална цена на икономическите резултати.

Очевидно е че неокласическият институционализъм е новаторско идейно течение, което съвместява неокласическата концепция за спонтанния стопански ред с институционалния възглед за социалните сили и социалната промяна, за стопанската свобода и ролята на властта и сигурността.

Надяваме се от казаното да е очевидна евристичността не на противопоставянето, а на търсенето на синтез между тезите и антитезите на основните теоретико-методологически подходи при икономическия анализ. Ясна е и ценността на българската традиция в това отношение - достойна за ревностни последователи. Тя по убедителен начин ни показва плодотворността на научните методи, опиращи се и изразяващи движението между противоположности, с които се характеризира природата на всяка икономика, на всяко общество.